

V dubnovém slunci léta Páně 1982 se na nádvořích traiskirchenského lágru rozvíjely kaštany. Nebyly tam náhodou. Kaštan, nikoli ovšem onen pravý, nýbrž kaštan koňský, jírovec, *Aesculus hippocastanum*, byl typickým starorakouským stromem, vysazovaným kolem všech veřejných budov, v městech i stromořadích, kam až rakouská moc sahala. Podnes by se podle nich dalo rozprostranění c. a k. monarchie dobře mapovat – kaštany vydrží dlouho, bez lidské pomoci se téměř nerozmnoží a po pádu dvouhlavé orlice je sotvakdo už vysazoval. Ve Lvově, Praze i Sarajevu však podnes označují to, co se začíná z obecné paměti vytrácet. Proč tyto bizarní stromy přirostly starému mocnářství tak k srdci, je obecně těžko soudit. Je ovšem pravda, že poprvé je do západnější Evropy, a sice právě do Vídně, poslal botanikům Clusiovi a Mattiolimu v roce 1588 rakouský vyslanec v Istanbulu Busbecq. Druhou polovinou pravdy ovšem je, že tehdy poslal také tulipány, ale ty se rozšířily spíš v Holandsku. Takže Bůh sud’.

I budovy řečeného utečeneckého tábora byly starorakousko-úředního slohu s jeho kombinací disciplinované solidnosti a byrokraticko-zupácké ponurosti, která vyvstává hlavně u staveb provinčních a méně reprezentativních, což je náš případ. Celý areál byl totiž za starého režimu kasárnami, či lépe řečeno kadetkou. Samo městečko Traiskirchen je zastrčený zapadákov uprostřed stepi, dnes ovšem rozorané, na jihovýchod od Vídně, s kostelem, několika obchody a bezbřehou provinční nudou. Celek dobře ilustruje často opakovanou tezi, že severovýchodní hranice Balkánu probíhá po hřebeni Vídeňského lesa a krajina, s níž máme co činiti, se principiálně liší od Valašské nížiny jen v sotva poznatelných detailech.

Místní obyvatelstvo se uprchlíků, jejichž počty šly chvílemi i do desítek tisíc a převyšovaly jejich vlastní číslo, báli, dílem právem, dílem proto, že v obecně rustikálně-vinařské zabeđenosti kocourkovského typu nebyli ničeho jiného ani mocni.

Za mříží uzavřeného oddělení, kde příchozí setrvali až do sepsání azylového protokolu, aby se od zkušenějších spoluuprchlíků nemohli přiučit, co tam uvést, aby suplika byla úspěšná, seděl Viktor Kaplan. Byl to asi čtyřiadvacetiletý černovlasý a poněkud podsaditý mladík, jehož jméno se se známým vynálezcem turbíny nového typu shodovalo jen náhodně, tj. bez nějaké pro pozorovatele zjevné souvislosti. Naopak velmi dobře harmonovalo s jeho zájmy a povoláním, či vlastně osudem. Vystudoval totiž turkologii, tj. nauku o turkických jazycích a reáliích, a slovo „*kaplan*“, jak známo, či spíše neznámo, znamená v turečtině tygra. To mu získávalo v příslušných kruzích pokud ne respekt, tedy alespoň potěšený zájem. Studovat něco podobného v Praze pozdních sedmdesátých let byl počín na pokraji zoufalství a trochu se to podobalo učení plavání na suchu. Do Turecka, které by ho jakožto tajného obdivovatele reakční osmanské říše skutečně zajímalo, jet samozřejmě nesměl a jedinou turkicky mluvící zemí, kterou kdy na vlastní oči spatřil, byl sovětský Ázerbájdžán. I výuka s jediným jakýms takýms nativním mluvčím, kterým byl levicový básník a exilový činovník Ahmet Pınarci, rodilý Kurd, nestála za mnoho, a kdo se nepřičinil sám, daleko nedošel.

Celková atmosféra mimopraktických vysokých škol té doby, kombinující poloviční disidentství s nutností neustálého politické předstírání a podlézání moci a pojící se zároveň s pocitem izolované elity ve stylu akademií ruského typu, byla dusivá a ubíjející. Dalo se v ní bez nebezpečí pouze snít o abstozitách a pošetilosti typu klínopisu či systematiky ploštěnek důkladně studovat, neboť času bylo dost a neměl cenu. Ve statickém bezčasi se cyklicky opakovaly svátky a výročí, ne nepodobně jako ve starém Egyptě či v mayských městech dávného Yukatánu. Z jistého hlediska byl nejvyšší čas vypadnout, zejména byl-li někdo mladý, relativně chytrý a relativně zdravý. Rovněž srdceryvnost opuštění panelákového bytu v Modřanech s dusivě monotónními sváry otce mašinfiry a matky úřednice, nepočítaje v to mladší sestru nejasného osobnostního profilu, se držela v jistých mezích. Jako drtivá většina emigrantů odcházel, aniž o tom někomu řekl slovo – opatrnosti vzhledem k všeobecnému profízlování nezbyvalo a s rodinou se při obdobně radikálních rozhodnutích rozloučit také nelze. Viktorova povaha byla zvláštní směsicí

tzv. čistého idealismu s touhou intelektuálních středostavovských synků po něčem krásném, zajímavém a bytostně jiném, čemu by stálo za to obětovat běžné světské radosti a třeba se nechat ohrozit i na životě, a zvláštní bezohlednosti k sobě i jiným, která k tomuto lidskému typu stejně nedílně patří a produkuje směs zakomplexovanosti, bezpředsudečnosti a dobrodružnosti v různém mixážním poměru podle situace. Vzhledem k samotářské a introvertované povaze jej odloučení od blízkých a od rodné země příliš netrápilo. Německy mluvil sice lámaně a bez praxe, ale na běžné dorozumění to jakžtakž stačilo. Vnitřním jazykem lágru, prostředkujícím uvnitř babylónského změtení jazyků, byla ovšem polština, protože Poláků byl mezi chovanci zdaleka nejvyšší podíl. To se mělo ale ukázat až později.

Zatím seděl v takzvané „karanténě“ a sledoval, trochu jako ve zvěřinci, své potenciální spoluazylanty. Mezi svými krajany, tvořícími několikahlavou skupinku veksláků, číšníků a dalších drobných podnikatelů, se vyjímal jaksi nesourodě a bavil se s nimi, částečně z přeoopatrnosti, částečně z intelektuálních předsudků, jen takzvané „na půl huby“. Dva z těchto mládenců právě leželi na zádech na kavalcích a snili o Spojených státech. Už viděli se vši plastičností vily na kalifornském pobřeží, auta zvucných značek i plavecké bazény v zahradách, jakož i dívky všech ras, any se v houfech sbíhají. Poté se zabrali do učebnic angličtiny. Po chvíli studia se ozvalo: „Tývolé pocém! Já sem tu našel takový slůvko, který není ve slovníku, takový slůvko „the“!“ Začátky jsou obecně těžké. Hned vedle vykládal syn zámožného kábulského obchodníka, který uměl dost slušně i anglicky, polské rodince překlady rozmanitých drobných lechtivostí do jazyka paštu. Polská dívka s bujnými ňadry se z nudy líbala s bratislavským policajtem, kterého bůhví jaké machinace vyhnaly až na prochladlé emigrační pláň.

Celkově vzato převládali v obřím sále s asi šedesáti postelemi mladí muži a lágr jako celek rovněž dělal nejspíše dojem kasáren, z nichž utekli důstojníci. Celý jev souvisí obecně s tím, že v celé živočišné říši jsou mladí samečkové jaksi mobilnější a zvědavější, mladé samičky se příliš nevzdalují od mateřského hnízda a staří samci ze svých obsazených teritorií také ne, byť by byla sebebídnější. Tomu je stejně u lidí jako u hrabošů. Jak známo, chodili mladí řemeslničtí tovaryši na letité vandry na zkušenou, zatímco panenky sedaly v koutě, či se to od nich alespoň očekávalo. Pokud utekly s principálem od komediantů do širého světa, bylo radno se nevracet, byť by už o povaze všehomíra věděly své. Proto

neudíví, že poměr pohlaví mezi emigranty byl zhruba deset ku jedné. Většina paní a dívek utíkala se svými manžely a partnery, některé z nich dokonce tím stylem, že se speciálně za tímto účelem seznámily, nového milence „vyhecovaly“ k emigraci a po společném prožití nejhorsích útrap se s dále již nepotřebným ňoumou rozešly. To však nebyla strategie typická, a protože v lágru spolu mohly bydlet pouze řádně oddané dvojice, sestávala značná část aktivit pana faráře i pana starosty ze svatebních ceremoniálů pro auslendry. Nikoli zcela zanedbatelnou položkou páně farářovy činnosti bylo i vypravování pohřbů – tu Polák ubitý při hře v karty, tu Rumun zamčený albánským gangem do železné skříňky a vyhozený z páteho patra atd. Pohani se pohřbívali bez ceremonií.

Kaplan si krátil chvíle čekání nejdříve hovorem s rumunským kriminálníčkem, postavy malé, leč potetovaným snad i za ušima. Zábava byla značně monotónní. Jednak uměl rumunsky ze svých cest na Balkán jen zlomkovitě, jednak kladl grázlík stále jen jednu otázku, a sice po přesném čase. Dotazy „*ce oră?*“ stále geometrickou řadou houstly. Zjevně se přizpůsoboval. Po posledním z nich vešli do dveří dva policisté s pouty, delikventika do nich zaklapli a odvěkli. Nezbylo než se poohlédnout po jiném zdroji konverzace. Našel jej v nedaleko sedícím Peruánci, indiánském míšenci. Na rozdíl od balkánského zbojníka se jednalo o studenta, člověka vzdělaného, frekventanta jakési limské vysoké školy. Třeba to byl Guzmánův diplomant, ale na to se Kaplana nenapadlo zeptat. *Indio*, jménem Pedro López, který do Rakous dobloudil přes Spojené státy, uměl anglicky a dokonce trochu německy a konverzace se zdárně rozprádala. Viktor plasticky vyličil zhovadilost a nepravosti husákovského Československa, což jeho protějšek poslouchal s živým zájmem. „Mučili tě, vid?“ zeptal se nakonec. Po záporné odpovědi usoudil: „Aha, tak vám aspoň zabili někoho z rodiny?!“ Když ani to ne, uchýlil se k možnosti poslední: „No, hlad jsi ale měl, ne?“ Peruánec potřásl nechápavě hlavou – tak kde je problém? Mezikontinentální nepochopení se rozhostilo a trapně viselo v už tak zahoustlém luftě. Zas bylo po konverzaci.

Schylovalo se ovšem k pohovoru mnohem zásadnějším a osudovějším, skoro ve stylu lidové písně, kdy kmotříčka Smrt říká chalupníkovi: „Mám s tebou mluvit, máš ty se mnou jít...“ „Káplan Fíktor!“ ozvalo se ode dveří a za několik minut už seděl předmět šetření v kanceláři u azylového pohovoru, obecně zvaného „interview“. Naproti seděl bradavičnatý mužik s veřepého vzhledu u psacího stroje a zuřivě jím cvakal. Dodejme, že příběh se odehrává v dobách, kdy v úřadech téměř ještě

nebylo kompjútrů a první jednoduché stolní, spíše pořadače než co jiného (ostatně francouzsky se počítač jmenuje *ordinateur*), byly výsadou bank a velkých firem – ve státní službě bylo dosud rejdiště kartoték, šanonů a pečetních oplatek. Nyní nadešel čas lovu a souboje, přičemž kořist nezná ani počet políček na šachovnici, ani pravidla tahu. Celek byl jakýmsi exemplárním příkladem darwinovské selekce na myšlenkovou pohotovost, chladnokrevnost a schopnost vcítit se do přání protistrany. Amtsrát Slepitzka, jak znělo jméno úředníka, spustil jakousi lámanou hanáctinou a jal se bušit zuřivě pěstí do stolu. Zčásti se jednalo o duševní okorání, způsobené dlouholetým úzkým stykem s běženci nejružnějších typů, zčásti o záměrnou strategii, odrazující emigrantstvo od úmyslu usadit se v beztak malém a přeplněném Rakousku.

Karikatury starorakouských úředníků, jak je prezentoval Hašek ve svém Švejkuvi, se zdály být pojednou realismem hodným Turgeněva či Zoly. Další háček byl v tom, že podle Ženevské konvence o uprchlících má být azyl udělen tomu, kdo je doma pronásledován z důvodů politických, náboženských či rasových nebo se tohoto pronásledování může důvodně obávat. Vzhledem k tomu, že důkazní břemeno leží na straně žadatele, jedná se o věc více než ošemetnou, a nedisponuje-li azylant čerstvou krvácející ranou či zřetelnými jizvami (Viktor si maně vzpomněl na Peruánce – ten je jistě má, neřád), záleží v zásadě zcela na přízni toho, kdo formuluje protokol, či na interpretačním umu právníka, který konečné rozhodnutí provádí. V zásadě by se nejlépe hodilo v soudně ověřeném překladu potvrzení od místní úřadovny tajné policie o tom, že pan XY je jejími příslušníky už dva roky soustavně pronásledován, přičemž byl třikrát vyslýchán a jednou zbit – za správnost nadpraporčík Vonásek. Vzhledem k celosvětové jednotnosti úřadu by se těžko našla metoda jistější – úředník věří nejvíce úředníku tak jako Číňan Číňanovi. Samotný fakt abstraktního nesouhlasu s režimem nestačil. Našemu hrdinovi bleskla hlavou i myšlenka na to, deklarovat se jako muslim, příslušník církve v zemi původu neuznané, a tudíž zajisté zralé k důvodnému obávání. O islám se sice z povahy svého oboru živě zajímal a leccos o něm věděl, ale rozhodně jej aktivně nepraktikoval. Eventuální potupná prohlídka úředním lékařem, hledajícím, a to marně, stopy islámu pod úrovní pasu, jej nenaplnňovala nadšením.

Po zralé úvaze, trvajícím vteřinu nebo dvě, však tuto pošetilsto zavrhl. Policejní jurista, který bude celý akt zpracovávat, je jistě dobrý Starorakušan, pamětlivý relativně nedávno pominuvší unie oltáře a trůnu, světicí

všechny předepsané svátky tak, jak se mají, a rozhodně nerozhojní řady svých spoluobčanů o výstředního moslemína, který se vzpíral jedněm a nepochybně se bude vzpírat i druhým. Nezbývalo než vsadit vše na jednu kartu – mužik se jevil odpovídat oné části starorakouského dědictví, která ctíla tituly a rangy, ať už byly šlechtické, úřední či akademické. Kaplan sebral všem odvahu a se záměrně popuzeným tónem zařval, jak nejlépe uměl německy: „Nekřičte na mě, já jsem doktor!“ Striktně vzato to ani nebyla pravda – jeho PhDr. nebyl ještě nostrifikován a klidně si s ním mohl vytapecírovat pokojík. Reakce byla promptní a šokující. „Ach promiňte, pane dochtor, netušil jsem, tady, mezi tou sběří, služebníček uctivý!“

Dál už šlo sepisování protokolu téměř zcela hladce, byť se tak dělo nikoli hanácky, ale německy. Když výsledek podepisoval, připadal si jako ve snách. Sice mu téměř nerozuměl, protože úřední němčina je cosi jako Orwellův *newspeak* a od hovorové či normální spisovné se liší natolik, že prostší člověk ji bez právníka nerozluští, ale měl už dojem, že nejhorší je odbyto. Netušil, že celé řízení se táhne v průměru osm měsíců, pokud se mu něco nečekaného nepostaví v cestu. Franz Kafka nebyl žádný morbidní vizionář či náboženský symbolista. Byl to zkušený a vzorný úředník a pro úřad byl tím, čím pro český venkov Vítězslav Hálek. Naše procesy se vlečou skrz celé naše životy a tím, že je stále opečováváme, mírně přizívujeme a držíme pod kontrolou, nezardousí nás ihned a zcela. Život je ostatně činnost riziková a nezdravá, v podstatě pohlavně přenosná choroba končící smrtí. Na prahu emigrace, která je ovšem čímsi jako polovičním znovuzrozením, nebo spíše něčím jako rozdýcháním po zalknutí pod vodou, se tak ovšem nejevil.